

Salses

Extensió: 71 km² / Població: 2 513 h [1999]

Municipi del Rosselló, situat a l'extrem septentrional del Principat de Catalunya, al límit amb Occitània. La meitat septentrional del terme és accidentada per l'extrem oriental de les Corberes (286 m alt a la serra de la Garriga); la meitat meridional s'estén a la plana rossellonesa. A llevant, pertany al terme un sector de **l'estany de Salses**, fins a l'illa de Vi.

La viticultura domina l'economia (producció de vins dolços d'aperitiu o de postres). Té tradició de pesca d'anguiles a l'estany.

La *vila* (*salsairots*; 10 m alt) és establerta al llarg de la carretera de Perpinyà a Narbona, que segueix l'antiga via Domiciana.

Hi ha nombroses referències del lloc, documentades i arqueològiques, des d'època romana, en relació especialment a les fonts d'aigua salada, la **font de Salses** o la *font Estrema*, al peu dels darrers contraforts de les Corberes, que constituí el límit tradicional entre Catalunya i Occitània, límit que passà, a la baixa edat mitjana, una mica més al nord, a l'anomenat Malpàs.

A l'alta edat mitjana, el lloc estigué ja fortificat. Alfons I de Catalunya-Aragó comprà el territori (1192) i reorganitzà el castell i atorgà probablement la carta de poblament. Rebé noves franqueses el 1213 per part de Pere I amb motiu de la campanya dels albigesos, en les quals hom autoritzava el mercat i la fira. La seva condició de frontera enfront de la monarquia francesa des del s XIII convertí el lloc en plaça forta; d'acord amb l'evolució de les necessitats militars, Carles V construí el nou castell de *Salses*, al nord de la vila.

estany de Salses

Aquest estany rossellonès és el més septentrional i extens de tot Catalunya (bé que parcialment és occità). És una gran albufera de prop de 14 km de N a S i 7 km d'E a W, amb una profunditat sempre inferior a 5 m. La superfície, aproximadament piriforme, presenta irregularitats, com les Dindilles, a l'E de l'illa sorrenca del Dos, i, ja en aigües llenguadocianes, la badia del Paurell. La comunicació amb la mar, que manté el nivell hídric i la salinitat, és regulada pels **graus** del Sant Àngel (N del Barcarès), i de Leucata (NE). Entre un i altre hi ha una llarga fletxa sorrenca, veritable *lido*, recentment agençat amb vista al turisme. S'hi ha establert, a més d'una carretera excel·lent, la urbanització el Lido, amb el port esportiu i de pescadors del Barcarès, de cara a l'estany i no lluny de l'Angle i l'Estanyot (estanyols derivats).

El sector català es reparteix entre els municipis rossellonesos del Barcarès, Sant Llorenç de la Salanca i Salses, mentre que el terç nord, llenguadocià, pertany a Leucata.

País de maresmes, salobrans i dunes, batut per la tramuntana, els pobles s'establiren lluny de les ribes lacustres, que deixaren a pescadors seminòmades fins a l'arribada del turisme.

castell de Salses

Castell situat al nord de la vila de Salses (Rosselló), al peu de les Corberes, que domina el camí secular que, arran de mar, comunica Catalunya amb Occitània, a molt poca distància del límit septentrional de Catalunya, a l'indret d'un primitiu castell del s XII. Després de la croada contra els albigesos, el castell esdevé la primera defensa fronterera davant del rei francès (s. XIII), que té posats els ulls en el nord de Catalunya.

Aquesta fortificació, que ja havia resistit un setge el 1438, fou arrasada el 1496, després d'un nou setge francès. L'any següent fou iniciada la construcció del nou castell per ordre de Ferran II de Catalunya-Aragó; en dirigí les obres l'enginyer castellà Ramírez. Les obres s'acabaren el 1505.

Durant la guerra dels Trenta Anys (1639) la guarnició castellana es rendí davant l'exèrcit de Lluís XIII; l'any següent el lloctinent de Catalunya, comte de Santa Coloma, aconseguí la rendició de la guarnició francesa; però els francesos la conquistaren definitivament el 1642.

Amb el **tractat dels Pirineus**, que allunyà la frontera francoespanyola 50 km cap al sud, perdé gran part de la seva importància militar. Tanmateix, el mariscal Vauban, que el volia destruir per la seva posició al peu de la muntanya, el conservà i millorà. Posteriorment, esdevingué presó, polvorí i museu, darrerament.

L'edifici és de grans proporcions; al seu interior hi ha una plaça d'armes, la casa del governador, la capella, la presó, les quadres i el palau del rei de Catalunya-Aragó.

el Barcarès

ant: el Port de Sant Llorenç

Extensió: 12 km² / Població: 3 514 h [1999]

Municipi del Rosselló, a la zona costanera de la Salanca, entre la desembocadura de l'Aglí i l'estany de Salses; és el municipi més septentrional de la costa catalana. Les males condicions sanitàries fins al començament del s XX, l'absència de tota comunicació organitzada i la manca general de recursos feien aquest litoral poc acollidor, on vivia una població seminòmada de pescadors, sovint encara en cabanes de canya; a l'hivern pescaven a les llacunes litorals (l'Estanyot i, sobretot, l'estany de Salses), i a l'estiu s'establien vora la mar per fer-hi grans pesques d'arrossegament (el 1936 hi havia unes 150 barques, gairebé totes amb motor).

Fou el port de *Sant Llorenç de la Salanca* (poble del qual depengué administrativament fins al tercer decenni del s XX), on en un altre temps era embarcat el vi de la Salanca; però la construcció del ferrocarril de Narbona a Portbou li féu perdre aquesta activitat.

Després de la Segona Guerra Mundial, cap al 1950, la penúria alimentària del poble renovà l'interès per la pesca. Hom abandonà aviat la pesca d'arrossegament i començà a practicar la pesca de sardines per altres mètodes.

A partir del 1956 hi començà a afluir el turisme, que donà lloc a la construcció de nombroses cases d'estiueig.

El *poble* (2 m alt) és vora la mar, a la platja sorrenca de la Salanca, entre l'Aglí i el grau de Santa Anna, per on desguassa l'estany de Salses. Dins el terme hi ha la torre de *Sant Àngel*, per a defensa de la costa, i les antigues salines de França.

la Salanca

Gran plana costanera del Rosselló, estesa entre l'estany de Salses i el començament de la Costa Vermella, més enllà d'Argelers. Es tracta d'una zona de terres salades i pantanoses que han pres la forma d'una costa lacunar (els estanys de Salses i de Sant Nazari ocupen una part important de la seva superfície), recentment conquerida a la mar. Fou un centre de producció de sal (Sant Llorenç, Canet).

Cotlliure

Extensió: 13 km² / Població: 2 763 h [1999]

Municipi del Rosselló, a la façana marítima de la Marenda, des de la desembocadura del **torrent Ravener** (el qual delimita el terme amb Argelers pel nord) fins a la **cala de la Valleta** (pel cantó de Porvendres); al centre s'obre el port natural, a la desembocadura de la **riera del Dui**, que davalla del **coll de Molló** i del **pic de Tallaferro**. Pel sud arriba al vessant septentrional de la **serra de l'Albera** [torre de Madaloc (665 m alt), confinant amb Banyuls].

La zona muntanyosa és coberta de boscos (suredes, alzinars i castanyedes) i de garrigues. Als vessants més baixos s'estenen les vinyes (425 ha) que produeixen vi dolç natural dins el sector del **vi de Banyuls**.

A partir del s XVII fou un actiu centre de pesca especialitzat en la sardina, la tonyina i el seitó, que ha donat lloc a una important indústria conservera i de saladura (**anxoves de Cotlliure**). Des del 1925, i sobretot des del 1950, la pesca ha estat desplaçada pel turisme.

La *vila* (*cotlliurencs*; 10 m alt) s'estén en forma de semicercle al voltant del **port de Cotlliure**, partit per la mola del **castell** (a la dreta de la desembocadura de la **riera del Dui**) en dues parts:

- el **port d'Amunt**, darrere el qual s'estén la vila vella, amb estrets i tortuosos carrerons, especialment el del Murer, on habita la població marinera, i
- el **port d'Avall**, darrere el qual s'estén el Raval.

Davant el port d'Amunt i aprofitant l'illot on es dreça el santuari de **Sant Vicenç de Cotlliure** (patró de la vila, del qual surt el 16 d'agost, al vespre, una tradicional processó per mar) fou construïda una **escullera**, i després, unint-la a la costa, la platja artificial de Sant Vicenç (s XIX).

L'església antiga (on al final del s XV s'establí un priorat hospitaler) i la part antiga de la vila vella foren destruïdes durant el setge del 1642 i enderrocades el 1673 per ordre de Vauban, el qual féu fortificar la vila (construí de nou els **forts del Mirador**) i amplià les fortificacions del **castell** medieval **de Cotlliure**, avui dia declarat monument històric.

L'església parroquial actual (Santa Maria) fou bastida en 1684-91 damunt un promontori que tanca el port a ponent, i conserva diversos retaules barrocs i un notable altar major.

En completen les fortificacions el **fort de Sant Elm** (del 1552), el **fort Quadrat** (1725) i el **fort de Dugommier** (1848-51).

Al port d'Avall hi ha l'antiga església, gòtica, del que fou convent dominicà (Sant Domènec de Cotlliure), on es casà el rei Sanç de Mallorca (1304) i predicà Vicent Ferrer. Prop del castell reial hi havia hagut un altre castell, donat el 1190 per Berenguer d'Orla als templers i que el 1312 passà als hospitalers; fou centre de la **comanda de Cotlliure**.

Història de Cotlliure

De fundació antiga, *Caucoliberis* fou freqüentada per vaixells grecs i romans; hi han estat trobades restes gregues (del s VI aC).

A l'alta edat mitjana esdevingué un important lloc fortificat (el castell fou refet el 981). Per les condicions naturals del seu port, Pere I atorgà el 1207 carta de poblament (restà sempre vila reial), inici d'una ràpida expansió urbana i econòmica. A causa de l'intens tràfic mercantil, a mitjan s XII o abans, fou establerta la **lleuda de Cotlliure**, regulada el 1266 per Jaume I, rei que el 1263 dictà també diverses mesures urbanístiques. El port natural de *Portvendres*, que formà part del terme de Cotlliure fins el 1823, fou emprat també per la marina cotlliurenca.

Amb la creació del regne de Mallorca, del qual era el port continental, el castell fou sovint residència reial d'estiu.

Als ss XIV i XV el seu port participà de l'expansió del comerç català per la Mediterrània com a port de Perpinyà (exportava sobretot draps, i de retorn importava espècies, teixits i també esclaus); s'hi establiren consolats de diverses nacionalitats. El municipi, presidit per còsols, fou organitzat el 1297. Durant l'ocupació del comtat de Rosselló per Lluís XI de França, la població s'insurgí i, com a càstig, li fou imposat (1475-81) el nom de Sant Miquel.

Durant la guerra dels Segadors, la vila (bloquejada ja el 1641 per mar des de Cadaqués per l'armada francesa) fou assetjada per les forces del general Meylleraie (10.000 homes i artilleria) pel març del 1624: després d'un setge molt dur i de repetits atacs, les forces castellanques del marquès de Mortara, que havien sofert grans pèrdues, capitularen (13 d'abril).

Després del tractat dels Pirineus (1659) esdevingué centre de l'almirallat de *Cotlliure*. La decadència del comerç, iniciada ja al s XV, es precipità, i restà reduïda al cabotatge amb la resta de les costes catalanes i occitanes. Durant la guerra Gran fou ocupada per les forces del general Ricardos (1793), però després de catorze dies de setge fou recuperada per les forces republicanes del general Dugommier (maig del 1794).

Al començament del s XX atragué l'atenció de pintors com **Matisse, Derain, Duffy, Picasso**, relacionats amb el nucli de Ceret, fet que ajudà la promoció turística de la població; el museu municipal conserva obres d'aquests artistes. El 1939 s'hi refugià i hi morí **Antonio Machado**. Dins el terme hi ha el santuari de *Consolació* i el veïnat de el *Rimbau*.

Portvendres

Extensió: 14 km² / Població: 5 881 h [1999]

Municipi del Rosselló, a la Costa Vermella, façana marina de la Marenda entre Cotlliure i Banyuls. Fins el 1823 depengué del municipi de Cotlliure i fins a mitjan s XX el seu terme es limità al sector que circumdava la vila, fins al cap de Biarra. Actualment comprèn també tota la vall de *Cosprons*.

La costa, doncs, s'inicia a llevant a la **platja d'en Bous**, continua pel **cap Gros** i la **cala Moresca**, pel magnífic refugi natural del **port de Portvendres**, seguit d'un llarg espadat que acaba amb el **cap de Biarra**, el qual tanca pel N el **port de Valentí** o **badia de Paulilles** i pel S el **cap d'Ullastrell**, i acaba a la **cala de les Elmes**.

Accidenten el territori els darrers contraforts marítics de la **serra de l'Albera**, responsables de l'articulació de la costa (coll dels Gascons, 386 m alt; puig de Tallaferro, al límit amb Cotlliure i Banyuls, on s'alça la torre de Madaloc, a 655 m).

Hi ha alguns claps de bosc, però quasi tota la muntanya és erma. La superfície agrícola no és extensa: 330 ha de vinya que produeix vins dolços de qualitat, coneguts com a **vi de Banyuls**. La **societat Nobel Bozel**, localitzada a Paulilles, explotà una fàbrica d'explosius civils, fundada el 1885 i clausurada els anys vuitanta.

Malgrat que Portvendres continua essent el primer port de comerç del Rosselló, la descolonització i la independència d'Algèria (1962) hi tingueren una repercussió negativa a pesar dels esforços per modernitzar el port. La pesca, important fins els anys setanta, ha declinat fins a esdevenir residual.

Actualment el turisme és el recurs econòmic principal, en bona part gràcies a la reconversió de part del port pesquer i mercant en port esportiu.

La *vila* (2 m alt) es localitza entre el port i els primers contraforts de l'Albera. Davant el port s'aixeca un **obelisc de marbre rosa** (25 m) bastit el 1781, que remata un globus terrestre de metall. El monument als morts és de **Maillol**. L'església parroquial (Santa Maria) fou acabada el 1888. Hi ha el centre medicopedagògic La Moresca.

cap de Biarra

Cap de la costa de la Marenda, del municipi de Portvendres (Rosselló). Hi han estat construïts un far, un radiofar i un semàfor. Més a l'interior, fou construït en 1879-84 el **fort de Biarra** (211 m d'altitud), actualment lloc de radioguiatge per a l'aviació.

Paulilles

ant: el Port de Valentí

Llogaret i centre industrial del municipi de *Portvendres* (Rosselló), fins a mitjan s XX del de Banyuls de la Marenda, al fons del port de Valentí o **badia de Paulilles**, oberta als caps de Biarra i d'Ullastrell, on la vall de Cosprons arriba a la mar. La seva fàbrica de productes químics elaborava explosius per a ús civil.

La història de Portvendres

Entre les restes arqueològiques del terme hom ha trobat restes de vaixells romans al port i al cap de Biarra. Portvendres és esmentat ja al segle I pel geògraf Pomponi Mela com a *Portus Veneris* 'el Port de Venus'; aquest nom sembla evidentment relacionat amb l'*Aphrodisiumo* temple de la Venus de Pirene (*fanum Véneris*) mencionat per Estrabó, Plini i Ptolemeu; per això l'erudit Isaac Vossius (segle XVII) va creure que havia de corregir el text de Mela "*inter Pyrenaei promontoria Portus Veneris, in sinu salso*" ('sobre el golf salat', cosa que realment resulta insòlita) per "*insignis fano*" ('cèlebre pel seu temple'); malauradament aquesta versió no té el suport de prova documental en un altre manuscrit.

De tota manera, Plini, en el seu *Llibre III* (capítol tercer), després d'haver situat *Emporiae*, precisa "*flumen Tichis sic: ab eo Pyrenaea Venus, in latere promontorii altero, XLM*" ('el riu Ter; a partir d'ací, Venus Pireneana, de l'altre costat del promontori, a 40 milles').

El promontori en qüestió, extremitat de la cadena pirinenca que s'enfonsa a la mar com l'extrem d'una proa o roda, només pot ser l'elevada península del cap de Creus, al vessant N de la qual s'aixeca el monestir de Sant Pere de Rodes, on alguns arqueòlegs creuen que hi hagué el temple de Venus; però les 40 milles de Plini s'hi oposen (Sant Pere es troba només a la meitat d'aquesta distància) i obliguen, si la xifra és exacta, a situar aquest famós santuari (que degué ser destruït amb seguretat amb el triomf del cristianisme) a Portvendres o als seus voltants immediats (hom l'ha situat al promontori on s'aixeca el **fort del Fanal**).

La cala de Portvendres fou considerada, durant tota l'edat mitjana, com un simple annex natural del port de Cotlliure; per això, la primera vegada que torna a sortir esmentat des del segle I el nom de Portvendres no és fins al segle XIII (*Portus Veneris* el 1272) i del nom llatí primer surt la forma catalana *Port Venres* (1292) i ja *Port Vendres* (1415). En aquesta època trobem encara *Port Venres de Cobliure*.

Jaume I el Conqueridor ordenà la primera restauració i reanimació del port de Portvendres. Els treballs foren duts a terme i s'establiren fortificacions que després hom abandonà.

Després del tractat dels Pirineus (1659), Portvendres tenia molt poques cases. **Vauban** va concebre la idea de fer-ne un gran port militar; calgué esperar, però, l'arribada del mariscal De Mailly, lloctinent general i comandant de la província del Rosselló (segona meitat del segle XVIII), perquè aquests propostes fossin represes; per tal de poblar la vila, s'incentivà fiscalment tots els qui volguessin bastir-hi una casa.

El port fou dragat i engrandit a partir del 1775. El 1780 fou inaugurat el **monument a Lluís XVI**, el gran obelisc de la plaça de la Ferradura, davant el port.

Al segle XIX, el general V.B. de Castellane volia convertir la vila en port militar. Va fer excavar i construir una nova dàrsena, que va fer doblar l'extensió del port. Aquests treballs i de l'arribada de la línia del ferrocarril (1867) van fer augmentar la població de Portvendres, ja municipi independent (1823). El seu port comercial i de passatgers, rivalitzava amb Marsella. El 1929 s'edificà una estació marítima i s'amplià els molls.

Els alemanys ocuparen el port, durant la Segona Guerra Mundial, i en retirar-se volaren gairebé totes les instal·lacions, posteriorment refetes.

El creixement ràpid de la població havia estat degut en gran part a les relacions amb les colònies franceses del nord d'Àfrica, amb línies regulars vers Alger i Orà (uns 40.000 viatgers el 1912), que complementaven la funció exportadora (mineral de ferro, talc i dinamita) i importadora (sofre, vins de la Península Ibèrica, hulla anglesa, nitrats de Xile).

Banyuls de la Marenda

ant: Banyuls del Maresme

Extensió: 42 km² / Població: 4 532 h [1999]

Municipi del Rosselló, a la façana marítima de la Marenda, des del **cap del Castell**, amb el **port Valentí**, el **cap d'Ullastrell**, la **cala de les Elmes**, la **cala o port de Banyuls**, el **cap de les Abelles** fins a la **cala i el cap de Perafita**.

El terme, que limita amb l'Alt Empordà, comprèn part de la **serra de l'Albera**, amb el **pic de Sallfort** (981 m), el **coll de Banyuls** (357 m) i el **puig de Taravaus** (628 m) i la **vall de Banyuls**, al sud, drenada per la **riera de Banyuls**, que desemboca a la mar a la cala de Banyuls, al sud del poble, i pels seus afluents, les rieres de les Abelles i de Vallòria.

El conreu principal és el de la vinya (vi dolç natural: el *Banyuls*); denominació d'origen que s'estén també als municipis veïns de Cotlliure, de Portvendres i de Cervera de la Marenda. A Banyuls hi ha cinc cellers, i una indústria que elabora vins aperitius i licors.

La pesca havia estat una activitat econòmica important, però fou abandonada pràcticament a partir del 1930; l'escassetat de provisions féu que fos represa entre el 1942 i el 1950, data a partir de la qual experimentà un nou declivi (el darrer vaixell fou venut el 1958).

El turisme ha ocupat el seu lloc. Des del principi del s XX hi acudien molts visitants atrets pel **Laboratori Aragó**, el centre més important de biologia marina dels Països Catalans, fundat com a annex a la Sorbona el 1881. A partir del 1950 l'afluència turística ha estat molt gran; hom ha construït vil·les i ha equipat les platges veïnes amb nombrosos càmpings. Els avantatges del clima determinaren la creació a la cala de les Elmes d'un centre hospitalari per a infants (1888).

El *poble* (*banyulencs*; 5 m alt) és vora la mar, en una cala semicircular, la cala de Banyuls (antic port de la Ferrera), a l'esquerra de la desembocadura de la riera de Banyuls.

Banyuls apareix esmentat en una acta de concessió feta pel rei franc Lotari al comte d'Empúries i Rosselló (981). La població de la vall de Banyuls, tanmateix, era agrupada al **Puig del Mas** i al llogaret de la **Ribera** (actualment dit **la Rectoria**) i disseminada als territoris annexos de Vallàuria, de les Abelles, de Cervera i de Cosprons. El nucli urbà actual neix a finals del s XVIII.

Jaume I vengué, al comte d'Empúries Ponç Hug IV (1248), la vall de Banyuls, que pertanyé al comtat d'Empúries fins al tractat dels Pirineus (1659). Banyuls, esdevinguda població fronterera de França amb Espanya, els seus habitants es dedicaren al **contraban**. El 1793, durant la Guerra Gran, els banyulencs es resitiren a l'entrada al Rosselló de les tropes espanyoles del general Ricardos.

L'església parroquial és moderna; l'antiga, anomenada de **Sant Joan de Munt**, és romànica. **Aristides Maillol** és autor del monument als morts de la Primera Guerra Mundial, emplaçat damunt un promontori situat a l'extrem meridional de la cala de Banyuls.

El municipi comprèn els veïnats de *Perafita*, a la cala de Perafita, de la *Rectoria* i del *Puig del Mas*, les masies i antics termes de les *Abelles* i de *Vallòria* i les torres medievals de *Madaloc* i de *Querroig*, a la muntanya, i la torre d'en Pagès, a la costa.

El Laboratori Aragó

El Laboratori Aragó, prop de l'Illa Grossa, va ser fundat per Henri de Lacaze Duthiers com a centre de biologia marina annex a la Sorbona (1882). En l'actualitat depèn de la Universitat Pierre et Marie Curie de París i del Centre National de Recherche Scientifique.

Tot i que Duboscq havia ampliat les instal·lacions, no s'inicià una renovació general fins al 1952. Es crea un centre d'ecologia terrestre al Mas de la Serra (1957) i es constitueix la important reserva de Cervera-Banyuls (entre l'Illa Grossa i el cap de Perafita) i la de la Maçana. En l'actualitat hi treballen un centenar de persones. Acull cada any de 400 a 500 estudiosos de les universitats europees i nord-americanes.

A partir del 1950 publicà la revista "Vie et Milieu" i, posteriorment, la "Faune des Pyrénées Orientales", en fascicles. Posseeix la segona biblioteca en ciències naturals de l'estat francès. **L'aquari**, que és obert al públic, té espècies molt interessants de la fauna marina i de la flora locals. La franja entre el cap de l'Abella i el cap de Rederis és zona protegida natural, per tal de bloquejar l'extensió de les urbanitzacions, igual com ho és per al mateix objecte la zona del cap d'Ullastrell, comuna amb el terme de Portvendres.

les Abelles

Antic terme, incorporat al final del s XVIII al municipi de Banyuls de la Marenda (Rosselló). El **mas de les Abelles**, amb la capella de la *Mare de Déu de les Abelles*, testimonis de l'antic llogaret, es troben en una vall encaixada, afluent, per l'esquerra, de la riera de Banyuls, prop de la carena que limita el Rosselló i l'Alt Empordà, sota el Puig de l'Estela (694 m. alt).

Josep Pla dona per fet que nasqué en aquest indret **Aristides Maillol**.

Aristides Maillol (*Banyuls de la Marenda 1861 – 1944*)

Escultor i pintor. S'inicià a Perpinyà i passà a París. L'influïren l'Art Nouveau, Cézanne i, sobretot Gauguin. Seguint l'esperit de les Arts and Crafts, practicà la tapisseria i obrí, a Banyuls, un taller on ell mateix fabricava els tints amb plantes collides amb l'assessorament d'un farmacèutic local. Conreà també la ceràmica i l'escultura.

Passà per una etapa d'influència de Rodin, però aviat assolí la seva personalitat (*Banyista dreta*, 1900; París, Musée d'Art Moderne) i féu obres mestres, com *La nit* (1902-09), *Mediterrània*, el baix relleu *El desig* (1905; París, Musée National d'Art Moderne) i *L'acció encadenada* (1905, monument al socialista Louis-Auguste Blanqui; París, Musée National d'Art Moderne).

El 1908 viatjà a Grècia, on confirmà el camí del classicisme que ja havia emprès anteriorment, i seguí amb més força i amb més personalitat el corrent que a França havien obert Lucien Schnegg i els de la seva *bande*.

Trobat el cànon, ja el varià poc: tota la seva vida tractà eminentment el tema de la dona nua. Entre les escassíssimes escultures masculines que féu cal esmentar el bust de *Renoir* (1907), el *Ciclista* (1907-08) i el relleu *Monument als morts* (1930-33), de Banyuls.

A part la seva activitat d'escultor, fabricava, a Montval —prop de Marly—, un paper especial per a imprimir els seus boixos. Morí d'un accident d'automòbil.

França el reivindica, al costat de Rodin i Bourdelle, com **el seu gran escultor de l'origen de l'art contemporani**. En un pla internacional, personifica, com ningú més, l'alternativa serena, clàssica i *meridional* —paral·lela a la del Renoir tardà en pintura— davant l'impressionisme nerviós i *nòrdic* rodinià.

A **Catalunya** —mestre de Claret i Guinó i amic de Manolo, Sunyer, Togores i Màrius Vives, mai no es deslligà del tronc comú—, el seu mediterranisme depurat i autèntic fou **una anticipació i un model per a la plàstica noucentista**.

Cervera de la Marenda [Cervera]

Extensió: 7 km² / Població: 1 487 h [1999]

Municipi del Rosselló, al límit amb l'Alt Empordà, a la façana marítima de la Marenda, des de la cala de Terrimbou al nord fins passat el **cap de Cervera** al sud. Vers l'interior s'estén fins a la serra que limita per l'est la vall de Banyuls, entre la torre de Querroig i el pic Joan, on s'obre el **coll de Cervera**. Hi ha sectors boscosos amb alzines i pins.

L'únic conreu important és la vinya, abancalada als vessants baixos de **l'Albera**, que pertany a l'àrea productora de *Banyuls de la Marenda*.

El *poble* (20 m alt) és al fons de l'estreta **cala de Cervera**, oberta entre els caps de Canadell i de Cervera; es formà al voltant de la **gran estació ferroviària** (1878) on enllacen les línies de diferent amplada de via de les xarxes espanyola i francesa, fet que motivà la fixació d'una part important dels treballadors que dugueren a terme les obres ferroviàries, els quals passaren a realitzar les operacions de transbord de mercaderies.

L'etimologia del nom no té res a veure amb ca Cèrber, guardià dels inferns. Deriva de Cervaria (*lloc poblat de cérvols*), animals que habitaven aquest sector extrem pirinenc, cobert de pins.

El geògraf hispànic Pomponi Mela (s. I) esmenta el lloc de Cervera (*Cervaria locus finis Galliae*), com a límit de les Gàl·lies, fet que fou un dels arguments dels plenipotenciàries del tractat dels Pirineus (conferència de Ceret el 1660) per fixar la nova frontera francoespanyola.

La **vall de Cervera**, on hi ha diversos monuments megalítics (Pedra Dreta), formava ja al s. X un terme jurisdiccional (depenent dels senyors de les Abelles). Passà del comtat de Rosselló al d'Empúries, on pertanyé a la sotsvegueria de Besalú fins al tractat dels Pirineus.

Cervera de la Marenda no se separà del terme de Banyuls al final del s XIX.

Portbou

Extensió: 9 km² / Població: 1 479 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, a la costa, al límit amb el Vallespir. És accidentat per la terminació sud-oriental de l'**Albera**, formada per materials devonians, metamorfosats en alguns sectors; el relleu culmina al pla del Ras (el Querroig, 671 m alt), a la frontera vallespirenca, i prossegueix vers el SW fins al puig de Taravaus (484 m), mentre que, cap al mar baixa regularment fins al coll dels Belitres (175 m), amb una erecció que origina un litoral espadat entre el cap de Cervera i la punta Falcó. Al S, el **cap de Portbou** inicia la **badia de Portbou**, que tanca la punta Claper, dominada pel puig Claper (235 m), final d'un contrafort que, pel pic de l'Ossetera (555 m), enllaça amb l'Albera. Enmig, la **riera de Portbou** origina una vall que mor a la badia. La vegetació natural, molt delmada, havia estat substituïda per una graderia de marginades plantades de vinya i oliverars, conreus avui abandonats.

L'economia es basa en els serveis relacionats amb el trànsit fronterer (empleats ferroviaris i, sobretot, transports de mercaderies, etc) i el turisme. El 1876 s'obrí l'estació ferroviària que enllaça els ferrocarrils espanyols i els francesos. El 1929 fou edificada una nova i gran estació.

El *poble* (1 600 h [1996]; 28 m alt) s'estén en un replà a la dreta de la riera, aprofitat per a l'estació del ferrocarril, entre els túnels de Colera i de Cervera. L'església parroquial (Santa Maria) és neogòtica, obra de Joan Martorell i Montells. La població, que pertanyia al municipi de *Colera*, no constituí nucli fins el 1878, però ja el 1885 li prengué la capitalitat.

Colera [Sant Miquel de Colera]

Extensió: 24 km² / Població: 569 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, a la zona de marina, que recolza damunt els darrers contraforts orientals de la serra de l'**Albera** (serra de la Balmeta: les Barbes del Boc, 742 m); la costa, molt articulada, entre la punta de la Mercè i el cap Ras, forma dues profundes badies separades per la **punta dels Canons**: el **port de Colera** i la **badia de cap Ras**, on hi ha la cala i platja de **Garbet**, amb una urbanització turística.

Els erms i els pasturatges ocupen una gran part del territori; els conreus es limiten a vinya (moscatell) i cereals. Hi ha ramaderia (cabrum) i apicultura. S'hi ha desenvolupat el turisme; en canvi, l'activitat pescadora decau.

El *poble* (483 h agl [1981]) és al **port de Colera**, a l'esquerra de la riera de Molinars. L'església parroquial de Sant Miquel havia pertangut al monestir de Colera. Formava un sol municipi amb Portbou, del qual fou centre fins que a la fi del s XIX Portbou n'absorbí la capitalitat. El 1934 se segregà de Portbou.

El terme, que conté sepulcres megalítics, comprèn, a més, el poble de *Molinars*.

Llançà

Extensió: 28 km² / Població: 4 078 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, situat a la costa, al N de la **península del cap de Creus**, entre el cap Ras, al N, i el sector rectilini dit port de la Vall, al S. Comprèn la conca de la riera de la Valleta, i és accidentat pels contraforts de l'Albera: al N, per la serra de la Balmeta (603 m alt) i la de la Baga d'en Ferran, i al S per la de l'Estela (puig Vaquer, 431 m).

Els conreus, gairebé tots de secà, eviten la llenca litoral d'aiguamolls: vinya, cereals, oliveres i fruiters. Hi ha suredes al sector meridional i pastures d'estiu al N. La pesca (seitó) ha decaigut davant l'increment del turisme. Hi ha les urbanitzacions de Faner, Grifeu, la Farella i l'Argilera. Es mantenen les tradicionals activitats de la preparació d'anxoves i elaboració de garnatxa. Les pedreres de feldspats i de pegmatita ocupen un centenar de treballadors, i s'empren per a materials de la construcció.

La *vila* (*llançanencs*; 6 m alt) és a la dreta de la riera de la Valleta i tendeix a unir-se amb el barri de pescadors i residencial del *Port de Llançà*, on la riera forma un estuari. Dins la plaça major hi ha l'anomenat arbre de la llibertat (*platanus orientalis*), el qual plantat el 1870, és un dels pocs arbres de la llibertat conservat en vida a Catalunya. L'església parroquial, barroca, és obra de mitjan s XVIII. Té estació del ferrocarril de Barcelona a Cervera de la Marenda.

el Port de la Selva

Extensió: 42 km² / Població: 872 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, situat al litoral NW de la **península del cap de Creus**. Els materials paleozoics (devonians) es metamorfosaren i es modificaren per l'eix hercinià granític que aixecà la Serra de Rodes. Aquest relleu s'inicia al límit amb Llançà (puig Vaquer, 431 m; serra de l'Estela, 469 m) i s'enlaira fins al cim (670 m alt) on s'aixeca l'antic castell de Sant Salvador de Verdera, termenal amb els municipis de la Selva i de Palau-saverdera; als vessants del Port hi ha el santuari de *Santa Helena* i el monestir de *Sant Pere de Rodes*.

El litoral comprèn, a ponent, un sector de costa baixa on, després del cap del Volt i la punta de s'Arnella, s'inicia la **badia del Port de la Selva** per la platja de la Vall, on desguassa la riera de la Vall i, passat el cap de Terra, s'inicia el *port de la Selva*, l'arc intern de la badia, que forma una raconada al NE, el port de Reig, clos per la punta de la Lloia i la de la Creu; el litoral ascendeix lentament, passada la punta Blanca, als espadats del puig Gros, que inicien el **Golfet**, litoral d'enfonsament clivellat d'indentacions que han originat esculls i illots (la Galera); el darrer sector va de la punta dels Farallons a la cala Guilloso, al límit amb Cadaqués.

El bosc, batut per la tramuntana, ha restat reduït la pineda. Juntament amb l'horta, la vinya, l'olivera i els cereals, actualment en regressió, foren recursos importants en el passat. Igualment, ha minvat la tradicional activitat pescadora.

L'emplaçament del port, obert al NW, a la ruta de migració dels túnids, explica l'èxit excepcional que hi assoliren l'art comunal o art gros (practicat fins el 1882) i l'*art de port de Reig*. Avui la pesca es limita a seitons (tenen anomenada les anxoves del Port) i sardines. L'activitat econòmica principal actualment és el turisme i els serveis derivats. Hi ha hotels i càmpings i hom ha construït un port esportiu amb més de 200 amarradors. Hi ha diverses urbanitzacions i, en conjunt, els habitatges de segona residència constitueixen el 85% del total.

L'estiueig, de llarga tradició, vinculà a la vila escriptors de la talla de **Josep M.de Sagarra, Tomàs Garcés i J.V.Foix**, que l'han incorporada a llur obra.

La *vila* (743 h [1996]; 12 m alt) s'estén al sector de llevant de la badia. L'església de la Mare de Déu de les Neus ha restat com a sufragània de la de la Selva fins el 1929, malgrat que la vila, que formà part d'aquest municipi, aconseguí ja el 1787 d'emancipar-se'n. Dins el terme, a part el gran nombre de noves urbanitzacions, hi ha el poble de la *Vall de Santa Creu*.

la Selva de Mar

Extensió: 7 km² / Població: 196 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, a la península del cap de Creus, als vessants sud-orientals de la serra de Sant Salvador de Verdera (670 m alt); accidenta també el terme el serrat de la Glòria (272 m). Ocupa la capçalera de la **riera de la Selva**, que desguassa al Port de la Selva. El terreny és cobert per matollars i algun sector de bosc esclarissat.

L'agricultura (cereals, vinya, oliveres) i la cria de bestiar han estat els recursos econòmics tradicionals, a partir de la segregació del municipi del *Port de la Selva*, duta a terme ja el 1787.

La *vila* (156 h agl [1981]; 48 m alt) és a la dreta de la riera del seu nom. L'església parroquial de Sant Esteve conserva algun element de l'edificació primitiva.

Cadaqués

Extensió: 26 km² / Població: 2 390 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, al front oriental de la península del **cap de Creus**, a l'extrem de la **serra de Rodes** (al massís del Pení, 613 m alt), que l'aïllà pràcticament fins a la fi del s. XIX de la resta de l'Empordà. El contacte d'aquesta serra amb la mar condiona la gran articulació i el caràcter espadat de la costa, entre la **cala Galladera**, al nord, i la **cala Jóncols**, al sud, amb el **cap de Creus**, la **punta Oliguera**, les **badies de Cadaqués i de Portlligat** com a accidents principals, i alguns illots (l'Encalladora, la Massa d'Oros, les illes de Portlligat, s'Arenella).

Les dificultats de les comunicacions terrestres i l'aspror del terreny han limitat l'activitat agrícola. Els erms i pasturatges ocupen bona part del terme. Amb tot, durant el s XVIII la vinya, estimulada pel comerç marítim, s'estengué considerablement pels costers mitjançant bancals; al final del s XIX la fil·loxa feu abandonar gairebé totalment aquest conreu (en part substituït pel d'oliveres), la qual cosa comportà una degradació important dels sòls i de la vegetació. Actualment les oliveres ocupen el 87,3% de l'àrea conreada i la vinya el 6,2%; la resta comprèn conreus de secà i horts al voltant de la vila. La ramaderia pràcticament ha desaparegut.

Les fonts tradicionals de riquesa han estat, però, les activitats marítimes: la navegació de cabotatge i, en menor escala, d'altura (a Amèrica), s'incrementà notablement des de mitjan s XVIII, i aconseguí el punt més alt al primer terç del s XIX (quan s'hi establí una duana); amb la concentració empresarial del transport marítim els mariners cadaquesencs esdevingueren un nucli destacat en les tripulacions barcelonines. Desapareguda la navegació, només la pesca, actualment en regressió, ha restat entre les activitats marítimes; les *Ordinacions de la pesquera de Cadaqués* han perdurat des del 1542. A l'edat mitjana era un dels centres corallers de la costa catalana. L'activitat conservera (anxoves) és igualment tradicional.

El turisme internacional, desenvolupat des dels anys 1950-60 (al cap de Creus ha estat construït un poblat de vacances del Club Méditerranée, ara en procés de desmantellament) ha esdevingut la font de riquesa principal, s'ha afegit a l'antiga funció de lloc d'estiueig iniciada al començament del s XX; fou ja des d'aleshores, i sobretot a partir del 1920, centre d'atracció de pintors i escriptors avantguardistes (**André Breton, García Lorca, Paul Éluard, Man Ray, Max Ernst**) al voltant de la residència de **Salvador Dalí** a **Portlligat**. Des del 1970 hom celebra anualment a l'església parroquial uns festivals internacionals de música.

La població, que el 1840 era de 2.787 h i que minvà fins a 915 el 1945, ha iniciat una ràpida recuperació gràcies al turisme.

La *vila (cadaquesencs; 23 m alt)* és al fons del port natural (**port, o badia, de Cadaqués**), al voltant d'un antic castell bastit pels comtes d'Empúries (la defensa del port era encara assegurada a mitjan s XIX per un fort a l'indret anomenat **es Baluard**). L'església parroquial de Santa Maria, conté un important retaule barroc (1727). La riera de Cadaqués limità l'antic clos emmurallat, i a la seva esquerra sorgí el Raval.

El 1280 el comte Ponç Hug IV d'Empúries confirmà els privilegis de l'antiga comunitat de pescadors, augmentats posteriorment pels mateixos comtes i pels reis Pere III (1385) i Martí I, que el 1403 organitzà el govern municipal (12 prohoms). Per la seva posició geogràfica fou sovint víctima d'atacs marítics; cal destacar l'ocupació francesa del 1285 (fou recuperada per Roger de Llúria) i el saqueig dels corsaris de Barba-rossa el 1543 (la primitiva església fou destruïda). Les guerres a la frontera francesa dels ss XVII al XIX motivaren diverses ocupacions de la vila. Dominant la població, resten les ruïnes d'una fortificació anomenada *castell de les Creus* o *de Sant Jaume*.

cap de Creus

Cap de la costa empordanesa, extrem llevantí de les terres catalanes continentals, situat a la punta de la **península del cap de Creus**, soldada al continent per **la serra de Rodes** i que constitueix, amb la **serra de l'Albera**, una de les terminacions mediterrànies dels **Pirineus**.

La península s'endinsa uns 10 km en la mar; és constituïda per un sòcol paleozoic d'esquistos metamòrfics orientat en direcció WNW-ESE, flanquejat a ponent de granits sintectònics, que cauen a plom damunt la plana de l'Alt Empordà, i que són guiats en llur alineació per la gran falla de Roses a Vilajuïga. La **serra de Rodes** es dreça a 670 m a l'istme comprès entre les badies de Roses i del Port de la Selva; en són elevacions destacades el Pení (613 m), la muntanya Negra (443 m), el puig Alt (490 m) i el de l'Àliga (463 m).

El **litoral** és extremament articulat a causa de la direcció transversal del relleu respecte a la costa i la interrupció dels esquistos predominants per alineacions de dics eruptius (migmatites) o de calcàries.

- El sector nord, de la punta de **s'Arenella** a la del **cap de Creus**, constitueix una costa salvatge, batuda per les tramuntanes del golf del Lleó, sense més recers que el port de la Selva i el més perillós del Golfet, evitada, com tot el golf del Lleó, pels navegants antics, que de Marsella solien enfilear Cadaqués.
- El sector llevantí, fins al **cap de Norfeu**, dibuixa cales que són veritables ries (la de Cadaqués, cala Jóncols).
- La costa de migjorn, **entre Norfeu i la magnífica badia de Roses**, fa una altra entrada profunda a la cala Montjoi.

La força de l'erosió, sota un clima més aviat sec i molt ventós, ha eliminat gairebé del tot les arbredes, reduïdes a claps d'alzines enmig de bosquets de suredes, sovint degradats en brolles de brucs. Als llocs més protegits han perviscut les oliveres, i vinyes a prop de Roses, que n'havien arribat a constituir el paisatge dominant. Ha estat declarat zona natural protegida.

Roses

Extensió: 46 km² / Població: 13 594 h [2001]

Municipi de l'Alt Empordà, a l'extrem N del golf de Roses, que comprèn el sector més meridional de la península del cap de Creus. És accidentat pels vessants sud-orientals de la **serra de Rodes** (613 m alt al **Pení**, al límit amb Cadaqués; 540 m al límit amb la Selva de Mar); es destaquen el **puig de l'Àliga** (463 m), el **puig Alt** (490 m), el **puig Rom** (229 m).

La costa és en la seva major part molt retallada; s'inicia a llevant per la **cala de Jòncols** (mig de Cadaqués) i continua vers ponent pel **cap de Norfeu**, la **cala de Montjoi**, la **punta Falconera**, **port de Reix**, **cala de Canyelles**, **punta de la Poncella** (on hi ha el **far de Roses**), a partir de la qual s'obre la **badia de Roses**, que constitueix un excel·lent port natural, ben arrecerat de la tramuntana. La riera de la Vila o dels Ginjolers divideix el nucli modern de població.

El bosc i el matollar ocupen una part del territori, aprofitat per la pastura d'algun ramat oví. L'agricultura (de secà: olivar, ordi i civada, farratges i vinya) i la pesca han minvat molt. Té una certa importància el sector secundari [petites empreses de salaó de peix (anxoves), de materials per a la construcció, de reparació de vaixells esportius].

Els serveis són la principal activitat econòmica, amb el turisme com a branca amb un predomini absolut. A l'estiu es calcula que hi ha una població flotant d'unes 100 000 persones.

Al sud de la vila, i ja dins el terme de Castelló d'Empúries, hi ha el gran complex turístic d'*Empúriabrava*. El terme inclou part dels espais naturals protegits del Cap de Creus, els Aiguamolls de l'Empordà i la Serra de l'Albera.

La vila (*rosincs*, *rosencs* o *rosetans*; 5 m alt) s'allargava des del recinte de l'antiga **ciudadella de Roses**, que enclou les restes de l'antic monestir de *Roses*, fins als molls del port; les noves edificacions turístiques han dépassat àmpliament aquest nucli.

La població té les seves arrels en la colònia grega de *Rhode*, continuada a l'alta edat mitjana pel monestir de Santa Maria de Roses. Al seu voltant es formà un nucli de pescadors que s'engrandí en funció de la vida marítima, afavorida per les excel·lents condicions nàutiques i la facilitat de comunicació amb l'interior. Fou escala en la navegació d'altura vers les illes Balears, Itàlia i el nord d'Àfrica.

Per la seva posició estratègica ha estat escenari de batalles (derrota de l'estol de Felip l'Ardit de França al 1285), ha sofert atacs de pirates (1527, 1455, el de Barba-rossa el 1543), ha suportat setges (Guerra Gran, 1794-95), ha patit ocupacions (guerra dels Segadors, el 1645; guerra del Francès, el 1808) i ha estat devastada (cremada pel francès el 1285; destruïda per l'exèrcit de Napoleó); per això, la vila fou fortificada (1285) i protegida per una ciudadella que englobava tota la població (1543). La formació de la nova vila al s XIX coincideix amb un moment de vitalitat econòmica: hom exportava cavalls, blat, blat de moro, suro, vi, aiguardent. El municipi comprèn, a més, l'antic castell de la *Trinitat*, l'antic monestir i actual urbanització de *Santa Margarida de Vilanera*, l'antic terme i urbanització de la *Garriga* i el veïnat i centre turístic de *Montjoi*.

I'Estartit

Població: 2 173 h [2001]

Poble del municipi de Torroella de Montgrí (Baix Empordà), situat a l'esquerra de l'embocadura del Ter, a l'oest del massís de Montgrí, entre la muntanya Gran, el puig de Roca Maura i la mar, davant **les illes Medes**.

Originàriament era un petit nucli de pescadors arran de mar, entorn dels carrers de les Illes i de Santa Anna, que apareix ja com a nucli habitat el 1757. Al s XVIII serví de port per a embarcar-hi els productes de la terra de la comarca i portar-los a Barcelona. Parròquia des del 1928, la seva església (Santa Anna) havia estat construïda al començament del s XX.

Des del 1950 és un dels primers centres turístics de la Costa Brava. Durant la temporada d'estiu, la població flotant supera les 15 000 persones. La dedicació a la pesca ha disminuït en benefici de la dedicació als serveis turístics.

illes Medes

Arxipèlag del Baix Empordà, situat uns 900 m al SE de la punta Guixera (l'Estartit, Torroella de Montgrí), format per la **Meda Gran**, la **Meda Xica** i uns quants esculls, amb una àrea global de 0,2 km². Damunt una plataforma de baixos fons, que enlloc no assoleixen els 20 m de profunditat, constitueixen l'acabament SE de les calcàries cretàcies del Montgrí.

Les Medes presenten un gran interès zoogeogràfic: la fauna marina originà abundant de corall, molt recercat des de la baixa edat mitjana. L'exploració intensiva de les coves submarines des del 1954 n'ha fet desaparèixer les varietats estimades, com també en fa desaparèixer el nero.

La fauna terrestre és especialment notable: conills i ocells aquàtics (corb de mar i gavina). Les gavines produeixen guano i han causat la introducció d'ullastres.

L'any 1986 fou declarat espai natural marí especialment protegit.

A la Meda gran hi ha un far, antiga fortificació i presó militar, que il·lumina fins a 16,6 milles.

Begur

Extensió: 21 km² / Població: 3 545 h [2001]

Municipi del Baix Empordà, situat al massís de Begur. És obert a la mar per la zona costanera abrupta que va des de la punta del Blanc, al sud, a la des Forn, al nord, on hi ha les cales de **sa Riera**, **Aiguafreda**, **sa Tuna**, **Fornells** i **Aiguablava** i el **cap de Begur** (amb alts penya-segats i amb un semàfor marítim), la punta des Mut i la punta de la Creu. El terme és drenat per la riera de Saitsesegues, la rambla d'Esclanyà i d'altres, totes elles d'aigües temporeres.

Hi ha una notable superfície forestal (pins, alzines sureres, assetjades per les dunes, i pastures), de propietat privada. Al secà es fa blat, ordi, civada i sègol; hi ha vinya, oliveres i arbres fruiters. Les terres de conreu estan força ben repartides.

La ramaderia comprèn bestiar boví, porcí, oví i cabrum. La pesca (particularment corall), juntament amb el comerç amb Amèrica, fou una activitat intensiva durant el s XIX. Les activitats industrials, abans reduïdes als molins d'oli i a la fabricació de taps de suro, s'han orientat cap al turisme (la Vila, Aiguablava, Fornells, Cap-sa-sal), que ha esdevingut la principal font d'ingressos i ha atret la immigració.

La població, que tenia 1.908 h el 1900, minvà però començà a refer-se els anys seixanta. La *vila* (*begurencs*, o *buarencs*; 200 m alt) a uns 2 km de la costa, a la qual donen caràcter les cases dels indians, és esglaonada a la falda d'un puig coronat per les ruïnes d'un castell, al vessant oposat a la mar.

El **castell de Begur**, esmentat ja el 1019, s'aixecà al lloc on s'assentava una primitiva població preromana i romana. La vila esdevingué carrer de Barcelona a mitjan s XV. Durant la guerra contra Joan II, el duc de Lorena féu arrasar el castell; que fou reedificat posteriorment. El 1604 Begur es redimí del vassallatge feudal. Durant la Guerra del Francès, la vila fou presa als francesos pel general anglès Doyle, que féu volar el castell (1810).

Dins el terme, a més dels tradicionals barris marítims de *sa Riera*, *sa Tuna* i *Aiguablava*, dels més moderns de *Fornells de Mar* i *Aiguafreda*, del gran hotel de *Cap-sa-sal* i (al camí de sa Riera) de l'antic convent de mínims fundat el 1699 (convertit després del 1939 en residència femenina de Falange Española), hi ha el llogaret d' *Esclanyà* i el barri de *Son Moles*.

Palafrugell

Extensió: 27 km² / Població: 18 588 h [2001]

Municipi del Baix Empordà, situat al sector central i més característic de la Costa Brava, accidentat pels contraforts de les **Gavarres** i pel **massís de Begur**, entre els quals es forma l'anomenat passadís de Palafrugell, que comunica l'Empordanet amb el port de Palamós.

La costa, molt accidentada, té com a accidents principals, de sud a nord, el **cap Roig** (amb la possessió i els jardins de *Cap-roig*), la **cala Golfet**, **Calella de Palafrugell** (antic port de Palafrugell), la **cala de Llafranc**, el **cap de Sant Sebastià** (amb el santuari de *Sant Sebastià* i el far, magnífic mirador sobre la costa) i les cales de **Tamariu** i d'**Aigua Gelida**.

El territori és en part boscat (suredes i pinedes). L'agricultura ja no és gaire important. Els conreus majoritaris són de secà (cereals i farratge). Abans de la fil·loxera hi fou molt important la vinya; les darreres oliveres desaparegueren gairebé totes per les gelades del 1956. Hi ha petites zones d'hortes. L'activitat agrària es complementa amb la ramaderia.

Les activitats industrials i el turisme són, però, la base econòmica. La indústria del suro, que remunta al s XVIII, manté la seva importància i ha diversificat la producció; el municipi és el principal centre de la indústria del suro de la comarca.

El primer sector industrial és el de la construcció, estimulada pel turisme. El 1970 la indústria de transformacions metàl·liques ocupava uns 200 obrers. L'equipament turístic es concentra a la costa, i els principals centres són *Calella de Palafrugell*, *Tamariu* i *Llafranc*. A l'estiu hom acull una població flotant d'unes 50 000 persones.

La *vila* (*palafrugellencs*; 87 m alt) és a la plana, a uns 3 km de la costa, amb la qual comunica per l'avinguda de la Mar. El nucli central, dins la Vila, correspon a l'emplaçament del castell medieval, que era voltat de muralles; l'eixample té forma de quadrícula, i actualment arriba a formar un *continuum* urbà amb el poble de Mont-ras. L'església parroquial de Sant Martí és gòtica. Hi ha una biblioteca de la diputació provincial i una de municipal —a la qual l'escriptor **Josep Pla** cedí la pròpia el 1974— i la casa de cultura Josep Pla. El museu-arxiu (1981) és instal·lat a l'antiga fàbrica Genís, amb fons d'arqueologia comarcal; té en projecte una mostra monogràfica de la indústria surera.

Palafrugell, esmentat ja el 991, pertanyé als comtes de Barcelona i, després, a l'orde del Sant Sepulcre, que en detingué la senyoria fins a la fi de l'antic règim.

El castell, esmentat ja al s XII, era voltat per feixugues muralles amb set torres de planta circular, que anaren desapareixent durant el s XIX, amb el desenvolupament industrial de la vila. A més de les activitats agrícoles, fou important la pesca i el comerç del corall. El govern municipal fou reorganitzat al començament del s XV; hi havia quatre jurats (un dels quals per Llofriu i un per Mont-ras) i dotze consellers (quatre per Mont-ras i dos per Llofriu).

Antoni Genís creà el 1785 la primera casa especialitzada en la comercialització de taps de suro, i ja al s XIX la casa Riera fundà una sucursal a París quan Bellcaire (Llenguadoc) perdé la primacia en aquest sector. La indústria tapera es continuà desenvolupant, i a la segona meitat del segle la majoria dels veïns hi treballaven, a les fàbriques o a domicili.

Hi hagué una intensa vida associativa. Foren nombroses també, fins el 1936, les publicacions periòdiques.

A la costa sorgí la indústria de salar el peix. La carretera de Girona a Palamós per la Bisbal (1856) i el carrilet de Flaçà a Palamós (1887-1956) fomentaren encara el desenvolupament industrial. L'empresa Manufactures de Suro Armstrong (creada el 1900) fou la capdavantera de la mecanització del sector a la comarca.

Calella de Palafrugell

Població: 748 h [2001]

Poble del municipi de Palafrugell (Baix Empordà), a la Costa Brava, el més meridional dels nuclis marítims del terme, entre la punta d'en Blanc i la de Forcats. Inicialment port de *Palafrugell*, mentre predominà la navegació de cabotatge (exportació de rajoles i de ceràmica de la Bisbal), esdevingué des del s XIX centre de pesca i d'estiueig del turisme internacional (1950-60).

L'església parroquial de Sant Pere fou iniciada el 1884. Conserva el carrer porticat de les Voltes i algunes cases antigues de pescadors. Des del 1967 hom hi celebra un festival de cant d'havaneres.

Llofriu

Població: 301 h [2001]

Poble del municipi de Palafrugell (Baix Empordà), al sector NW del terme, al peu de les Gavarres. L'església parroquial (Sant Fructuós) havia depès de la de Palafrugell. Tenia estació del ferrocarril de via estreta del Baix Empordà. Com Palafrugell, fou de la senyoria de la canonja de Santa Anna de Barcelona. Dins el terme hi ha **el mas Pla**, que fou residència de l'escriptor Josep Pla.

Sant Sebastià

Santuari del municipi de Palafrugell (Baix Empordà), situat a la costa, dalt el promontori que forma el **cap de Sant Sebastià**, que tanca per l'E la cala de Llafranc. Modernament hi ha estat bastit el **far de Sant Sebastià**. Adossada al santuari hi havia una antiga torre de senyals i de defensa, dita torre de Guàrdia. Foren bastits, torre i església, a mitjan s XV pel prior de Santa Anna de Barcelona; l'edifici del santuari fou renovat el 1770. Prop seu hi ha una hostatgeria. L'antic altar barroc fou destruït el 1936. S'hi celebren diversos aplecs.

Fonts utilitzades (a més d'un cert coneixement personal d'alguns indrets)

- GREC: *Gran enciclopèdia catalana*.
- GREC: *Hiperenciclopèdia* (versió en línia de la Gran Enciclopèdia Catalana).
- A. BESCÓS i P. FALCHE: *Costa Brava II – Cadaqués*, Ed. Alpina, 1967.
- *Randonnées Pyrénéennes (1:50000): Albères-Roussillon*, Institut Géographiques National, 1982
- *Mapa topogràfic de Catalunya (1:25000): Parc Natural del Cap de Creus*, Espais naturals protegits, 19. Institut Cartogràfic de Catalunya. 1997.
- Internet: webs diverses de l'estat espanyol i francès.